

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ASMENŲ, REPRESUOTŲ UŽ PASIPRIEŠINIMĄ
OKUPACINIAMS REŽIMAMS, TEISIŲ ATKŪRIMO ĮSTATYMO NR. I-180 3, 4, 5 IR 6
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO, LIETUVOS RESPUBLIKOS
ASMENŲ, NUKENTĖJUSIŲ NUO 1939-1990 METŲ OKUPACIJŲ, TEISINIO STATUSO
ĮSTATYMO NR. VIII-342 5 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO IR
LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBINIŲ PENSIJŲ ĮSTATYMO NR. I-730
11 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
(TOLIAU – ĮSTATYMŲ PROJEKTAI)
AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Įstatymų projektų tikslas – išgryninant viešojo sektoriaus įstaigų kompetenciją, tobulinti viešojo sektoriaus sistemą.

Įstatymų projektų uždaviniai: atsisakyti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos atliekamos funkcijos – pažymėjimų apie tremtį išdavimo – kaip nebūdingos ministerijai ir perteklinės; nustatyti, kad ištremtų asmenų teisės atkuriamos Lietuvos ypatingojo archyvo išduodamų pažymų apie tremtį pagrindu.

Pažymėjimų apie tremtį išdavimas Vidaus reikalų ministerijai nebūdinga funkcija dėl šių priežasčių:

Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 29 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ministerija steigama formuoti valstybės politiką, taip pat organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą ministrui pavestose valdymo srityse. Vidaus reikalų ministro valdymo sritys nustatytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarime Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ (t. y. viešasis saugumas, viešasis administravimas, elektroninė atpažintis, viešosios įstaigos, vietos savivalda, regionų plėtra, valstybės tarnyba, migracija, bendruomeninių organizacijų plėtra). Šiose srityse Vidaus reikalų ministerija atlieka politikos formavimo, valstybės politikos įgyvendinimo organizavimo, koordinavimo ir kontrolės funkcijas. Viešojo sektoriaus įstaigų sistemos tobulinimo gairių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. gegužės 16 d. nutarimu Nr. 495, 21 punkte nustatyta, kad siekiant tobulinti viešojo sektoriaus įstaigų sistemą, šių įstaigų valdymą ir išgryninti įstaigų kompetenciją turi būti peržiūrimos ministerijų funkcijos bei siekiama atsisakyti ministerijoms nebūdingų, su valstybės politikos formavimu nesusijusių funkcijų. Akivaizdu, kad pažymėjimų apie tremtį išdavimas nėra su valstybės politikos formavimu susijusi funkcija, be to, ši funkcija nepatenka ir į nurodytas vidaus reikalų ministro valdymo sritis.

Atskirai paminėtina, kad ištremtųjų asmenų bylos ir visa susijusi archyvinė medžiaga Vidaus reikalų ministerijos archyve nėra saugoma, ji perduota Lietuvos ypatingajam archyviui, kuris šios medžiagos pagrindu išduoda pažymas apie asmens tremtį.

Pažymėjimų apie tremtį išdavimas laikytinas pertekline funkcija dėl šių priežasčių:

Galiojantis teisinis reguliavimas suponuoja ištremtų asmenų teisių atkūrimo proceso dubliavimą, nes Vidaus reikalų ministerija tą pačią informaciją, kurią gauna iš Lietuvos ypatingojo archyvo, įformina savo blanku kaip pažymėjimą ir pateikia pareiškėjams. Pažymėtina, kad Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatyme Vidaus reikalų ministerijai (ir jokiai kitai įstaigai) nepavesta atlikti gaunamos archyvinės informacijos apie tremtį tyrimo, taip įstatymo leidejas preziumuoja, kad archyvinė informacija yra vienintelis objektyvus duomenų apie tremtį šaltinis. Be to, galiojančios redakcijos Asmenų, represuotų už pasipriešinimą

okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 1 straipsnio 1 dalyje jau nustatyta, kad Lietuvos gyventojai, kurie buvo ištremti iš Lietuvos 1940–1953 metais, yra nekalti Lietuvos Respublikai ir atkuriamos visos jų pilietinės teisės. Ši teisės norma ir viso įstatymo sisteminis vertinimas leidžia daryti išvadą, kad ištremtų asmenų teisėms atkurti pakanka archyvinės informacijos apie tremtį buvimo, papildomai jos netiriant ir neįforminant Vidaus reikalų ministerijos blanku. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad Vidaus reikalų ministerijos vykdoma pažymėjimų apie tremtį išdavimo funkcija nesukuria jokios pridėtinės vertės ištremtų asmenų teisių atkūrimo procese, atvirkščiai – ši funkcija minėtą procesą nepagrįstai ilgina, dubliuoja Lietuvos ypatingojo archyvo atliekamas funkcijas ir yra perteklinė.

2019 m. Lietuvos ypatingasis archyvas gavo 568, 2020 m. – 680, 2021 m. – 719, 2022 m. I pusmetį – 304 prašymus išduoti tremties faktą patvirtinančius dokumentus. Daugumai besikreipiančių asmenų, nagrinėjant klausimus dėl dvigubos pilietybės išsaugojimo, Lietuvos Respublikos pilietybės atkūrimo ir kt., reikia tik tremties faktą patvirtinančių dokumentų, dalis asmenų renka informaciją šeimos (giminės) istorijai ir jiems reabilitacijos pažymų nereikia.

Vidaus reikalų ministerija 2019 m. išdavė 493, 2020 m. – 416, 2021 m. – 359, 2022 m. – 284 tremties pažymėjimus.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektus parengė Vidaus reikalų ministerijos Administravimo departamento (direktorius Vytautas Markauskas, tel. (85) 271 7157, el. p. vytautas.markauskas@vrm.lt) Teisės taikymo skyriaus (patarėjas, atliekantis skyriaus vedėjo funkcijas, Karolis Gailius, tel. (8 5) 271 8695, el. p. karolis.gailius@vrm.lt) patarėjas Kristijonas Gudalevičius (tel. (8 5) 271 8980, el. p. kristijonas.gudalevicius@vrm.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatyme nustatyta, kad šiame įstatyme įvardytiems asmenims pažymėjimus apie jų tremtį pagal šių asmenų, jų giminaičių (sutuoktinių, vaikų, įvaikių, taip pat brolių ir seserų) arba politinių ir visuomeninių organizacijų rašytinius prašymus išduoda Vidaus reikalų ministerija. Taip pat nustatyta minėtų pažymėjimų išdavimo ir skundų nagrinėjimo tvarka, kiti procedūriniai dalykai.

Asmenų, nukentėjusių nuo 1939–1990 metų okupacijų, teisinio statuso įstatyme nustatyta, kad asmeniui, kuriam buvo apribota gyvenamosios vietos pasirinkimo teisė (uždrausta grįžti ir gyventi Lietuvoje), pateikus Vidaus reikalų ministerijos išduotus dokumentus, kad nėra duomenų apie šio apribojimo panaikinimo datą, leidimo grįžti ir gyventi data 5 straipsnio 1 dalyje ir 2 dalies 1 punkte išvardytais atvejais laikoma faktinio grįžimo į Lietuvą data, bet ne vėlesnė kaip iki 1990 m. kovo 11 d.

Valstybinių pensijų įstatyme nustatyta, kad nukentėjusiųjų asmenų valstybines pensijas turi teisę gauti tremtiniai, pateikę Lietuvos Respublikos teisėsaugos institucijų išduotus dokumentus (reabilitacijos pažymas), patvirtinančius tremtinių teisių atkūrimą.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Siūloma:

atsisakyti Vidaus reikalų ministerijos atliekamos funkcijos – pažymėjimų apie tremtį išdavimo – kaip nebūdingos ministerijai bei perteklinės ir atsisakyti visų su šios funkcijos atlikimu susijusių procedūrinių teisės normų;

nustatyti, kad ištremti asmenys, taip pat ištremti asmenys, kuriems po ištremimo buvo apribota gyvenamosios vietos pasirinkimo teisė, laikomi nekaltais Lietuvos Respublikai ir visos jų pilietinės teisės atkuriamos Lietuvos ypatingojo archyvo išduodamų pažymų apie tremtį pagrindu (be jokių papildomų pažymėjimų);

nustatyti, kad prašymai išduoti pažymas pateikiami, nagrinėjami ir pažymos išduodamos Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo nustatyta tvarka;

nustatyti, kad nukentėjusiųjų asmenų valstybines pensijas turi teisę gauti tremtiniai, pateikę Lietuvos ypatingojo archyvo išduotas pažymas apie tremtį;

atlikti redakcinio pobūdžio pakeitimus.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant Įstatymų projektus toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų Įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymus, neigiamų pasekmių nenumatoma.

Poveikis atitinkamai sričiai.

Įstatymų projektais atsisakoma Vidaus reikalų ministerijai nebūdingos funkcijos, todėl ministerija galės daugiau dėmesio ir išteklių skirti savo pagrindinėms funkcijoms atlikti, t. y. politikai formuoti vidaus reikalų ministrui pavestose valdymo srityse. Įstatymų projektais prisidedama prie viešojo valdymo procesų tobulinimo. Atsižvelgiant į tai, vertintina, kad Įstatymų poveikis viešojo valdymo procesams ir valstybės institucijų sąrangai bus teigiamas.

Poveikis valstybės finansams.

Įstatymų projektų poveikis valstybės finansams aptartas Įstatymų projektų aiškinamojo rašto 13 dalyje „Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti“.

Poveikis administracinei naštai.

Priėmus Įstatymų projektus sumažės administracinė našta ištremtiems asmenims ir asmenims, siekiantiems gauti valstybinę nukentėjusiųjų pensiją, nes minėti asmenys galės įgyvendinti savo teises Lietuvos ypatingojo archyvo išduodamų pažymų pagrindu, o ne jas dubliuojančių Vidaus reikalų ministerijos pažymėjimų pagrindu, todėl asmenų teisės bus greičiau ir paprasčiau įgyvendinamos.

6. Kokią įtaką įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymų pakeitimai įtakos kriminogeninei situacijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymų priėmimas neigiamos įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai neturės.

8. Ar įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymų projektai neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams.

9. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Siekiant Įstatymus inkorporuoti į teisinę sistemą nereikės keisti kitų įstatymų.

10. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas. Naujos sąvokos Įstatymų projektuose neapibrėžiamos.

11. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektai neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos dokumentams.

12. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Priėmus Įstatymus, reikės parengti:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. birželio 12 d. nutarimo Nr. 230 „Dėl Dokumentų išdavimo Lietuvos Respublikos gyventojams apie jų išvežimą priverstiniais darbais, buvimą getuose bei kitose laisvės atėmimo vietose antrojo pasaulinio karo metais tvarkos“ pripažinimo netekusiu galios“ projektą;

(Pažymėtina, kad šis nutarimas neatitinka egzistuojančių visuomeninių santykių ir neveikia. Nei teismai, nei prokuratūros neišduoda pažymų apie dalyvavimą rezistencijoje ir išvežimą priverstiniais darbais, nes neturi dokumentų, kuriuose būtų tokia informacija. Pažymas išduoda Lietuvos ypatingasis archyvas. Šis nutarimas buvo priimtas iki SSRS KGB Lietuvos padalinio veiklos oficialaus uždraudimo 1991 m. rugpjūčio 22 d., kai KGB archyvo dokumentai, kuriuose yra informacija apie dalyvavimą rezistencijoje ir išvežimą priverstiniais darbais, dar buvo neprieinami Lietuvos Respublikos institucijoms. Manytina, kad dėl šios priežasties nutarimu buvo siekiama, kad gyventojai galėtų gauti pažymą ir kitus dokumentus, todėl teismams ir prokuratūrai buvo rekomenduojama atverti savo archyvus, tačiau iš tikrųjų nutarimas nebuvo įgyvendinamas).

2. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2018 m. spalio 22 d. įsakymo Nr. 1V-770 „Dėl pažymėjimų dėl tremties ir priverstinio išvežimo į Vokietiją Antrojo pasaulinio karo metais išdavimo“ pripažinimo netekusiu galios“ projektą;

3. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2017 gruodžio 27 d. įsakymo Nr. A1-670 „Dėl Socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ projektą;

4. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 1999 m. vasario 4 d. įsakymo Nr. 149 „Dėl Mokslinio darbo stažo nustatymo nuostatų“ pakeitimo“ projektą.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymams įgyvendinti valstybės biudžeto lėšų neprireiks, nes valstybės institucijoms naujos funkcijos nenustatomos.

14. Rengiant įstatymų projektus gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymų projektus nebuvo kreiptasi į specialistus.

15. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno *Eurovoc* terminus, temas bei sritis

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia Įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą: „tremtiniai“ „represuoti asmenys“, „teisių atkūrimas“, „Lietuvos ypatingasis archyvas“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.